

Itämeren linnuston dynamiikkaa

Maija Flinkman

Merikotka selviytyy ympäristömyrkkyjen aiheuttamasta ahdingosta

Teini-ikäisenä pääsin ystäväni purjeveneellä purjehtimaan. Henkeäsalpaavan kauniin saariston saarten rannat olivat 1970-luvulla vahvasti roskaantuneita. Muistan miettineeni mistä kaikki se roska oli peräisin ja ihmetelleeni, miksei kukaan siivoa roskia. En silloin tiennyt, että muutama vuotta aiemmin, 1969, oli perustettu Pidä Saaristo Siistinä ry, jonka työn tulokset näkyivät siistiytyneinä rantoina myöhemmin 1990-luvulla oman perheen kanssa purjehtiessa.

Erään saaren rannassa istuin ankkuroidussa veneessä ja käkkyräisten saaristomäntyjen takaa kaartoi valtavan suuri lintu. Se oli merikotka. Harvinaisuus, jonka näkeminen oli 1970-luvulla todella ihmeellinen onni! Mietin oliko tämä viimeinen kerta, kun tällainen harvinaisuus liitelee näkökentässäni.

1980 pääsin opiskelemaan biologiaa Turun yliopistoon ja apulaisprofessori Martti Soikkeli vei meidät ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat ensimmäisenä opiskelutalvenamme Kustavin saaristoon katsomaan merikotkien ruokintaa.

Merikotkien kannat olivat pitkään olleet alamaissa ympäristömyrkkyjen takia. Pitkän ravintoketjun päässä olevan merikotkan ympäristömyrkkyjen heikentämät munat murskaantuivat hautovan emon alle ja tästä varsin konkreettisesta syystä merikotkan poikasia ei syntynyt.

Vapaaehtoiset lintuharrastajat olivat järjestäneet pitkin Suomen rannikkoa ruokintapaikkoja, jonne he raahasivat sianruhoja. Tämä takasi sen, että merikotkat saattoivat saada ravintoa, jossa ei ollut ympäristömyrkyjä. Vuosien kuluessa poikasiakin alkoi ilmaantua!

Kustavissa asetuimme muiden opiskelijoiden kanssa matkan päähän luodosta ja näimme kuinka varisten ja korppien armeija oli raatoa repimässä. Vähän aikaa luotoa seurattuamme kaksi merikotkaa laskeutui raadolle ja muut linnut pelästyivät hetkeksi pois. Saatoimme kiikaroida merikotkia! Tilanteessa oli jonkinlainen lupaus paremmasta!

Kuva: Ari Heinilä

Haahkapopulaation tarinaa saalistajan ja virustaudin kourissa

1980-luvun puolivälin tienoilla keräsimme tulevan mieheni kanssa eliöitä suureen Itämeri-näyttelyyn Aqua -86. Oli kevät, aurinko paistoi kirkkaan siniseltä taivaalta ja sulatti nopeasti jäätä niin, että pääsimme ajelemaan jäiden lomassa välisaariston saarten rannoille sukeltamaan. Kaikkialla näkyi valtavia haahkaparvia ja haahkojen ahoung-ääni loi loppumattoman ja turvallisen tuntuksen taustaaänen kaikelle tekemisellemme.

Haahka on mielenkiintoinen sorsalintu, joka silloin pesi runsaana ulkoluodoilla. Mustavalkoiset koiraat käyvät Suomessa vain pariutumassa, ja jo kesäkuun lopulla lähtevät muuttoparvina pois Suomen rannikoilta. Naaraat taas luottavat omaan suojaväriinsä niin, että olen muutamankin kerran kesäkuussa saareissa kävellessäni meinannut astua hautovan haahkanaaraan päälle. Niin maastoutuneena ja liikkumatta se odottaa aina viimeiseen asti.

1990-luvun alussa ostimme perheellemme oman purjeveneen ja parhaina vuosina vietimme kuusikin viikkoa kesäisellä merellä. Edelleen merikotkan näkeminen oli harvinaista, mutta vähitellen merikotkia alkoi näkyä yleisemmin ja yleisemmin. Mielessä sykähti, kun kerran näin viisi merikotkaa yhtä aikaan ilmassa!

1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alkupuolella vietimme kesiämme Tvärminnen eläintieteellisellä asemalla. Merikotkia näki jo kohtuullisen yleisesti. Lait ja sopimukset olivat auttaneet! Asuimme saarella ja aamuisin kävin saattamassa veneellä mieheni töihin asemalle. Yhtenä aamuna asuinsaaremmen rannan männystä nousi merikotka siivilleen, juuri kun olimme kohdalla. Viereisessä saarella pesivä nuolihaukkaemo hyökkäsi ylhäältä nuoren merikotkan kimppuun iskien useita kertoja kotkaa selkään. Kotka laski alemmas ja alemmas kohti venetämme, jolla matkasimme samaan suuntaan kuin se. Lopulta tunsimme siiveniskujen ilmavirtauksen alhaalla veneessä ja suuri lintu päällämme peitti taivaan.

Suomalaiset olivat innoissaan merikotkakannan elpymisestä. Sitä verrattiin Suomen kansallislinnun laulujoutsenen suojelu- ja elpymistarinaan!

Kuva: Ari Heinilä

Outo palaaja

Joskus 2000-luvun vaihteessa yhtäkkiä pikkuluodolla oli oudonnäköinen lintu - merimetso - kuivattlemassa siipiään. Merimetso oli metsästetty kansalliseen sukupuuttoon Suomesta 1900-luvun alussa. Se, niin kuin harmaahylje eli halli olivat tunnettuja kalarosvoja ja siksi kumpaakin metsästettiin ankarasti. Hallista sai vielä turkiksia ja lihaa nimenomaan talvella, jolloin ravinnosta oli saariston asukkailla pulaa.

2000-luvulla, kun Itämeri edelleen rehevöityi kovaa vauhtia, merimetso löysi Suomen särkikalaiset rannat ja asettui vanhoille pesimäluodoilleen, joista osa oli nimetty karttaan ruotsinkielisellä nimellä Skarvkyrkan. (skarv=merimetso, kyrkan=kirkko).

Vaikka merimetso oli luontaisesti palaamassa sukupuuton jälkeen, ei oikein kukaan ollut innoissaan. Nopeasti selvisi, mitä kartan skarvkyrka tarkoitti: merimetsojen

pesimäsaarta, jonka ne olivat ulostaneet valkoiseksi. Voimakkaiden kalaulosteiden takia puut ja muukin kasvillisuus luodoilta kuoli. Pidemmälle näkyi vain kuolleita valkoisia puita ja outojen mustien haamujen risupesät.

Merimetsojen ihmisnaapurit tuhosivat laittomasti paikoin pesimäsaaria, niin inhottu lintu oli. Ihmiset myös pelkäsivät merimetson syövän arvokalaa. Totuus tietysti oli, että se söi rehevöitymisen myötä yleistyneitä särkikaloja, joita ihmiset eivät saalina kovasti arvosta.

Luonnonsuojelulain mukaan lintu oli edelleen suojeltu, ja tilanne alkoi rauhoittua vasta, kun merimetson kanta oli kasvanut niin, että sen metsästäminen Ahvenanmaalla sallittiin.

Merikotkan voittokulku jatkuu...

Samaan aikaan kun merikotkat yleistyivät, haahkojen määrä väheni. 2000-luvulla haahkojen määrä lähti kovaan laskuun. Enää ei keväisin näkynytäkään suuria haahkalauttoja. Asiaan oli monta syytä, mutta havaittiin, että yksi syy oli se, että uljas merikotka saalisti, varsinkin ulko-saaristossa, haahkoja. Merikotkan metsästyspaine oli ollut poissa 1900-luvun loppupuolella. Kotkia ei käytännössä ollut, ja kun merikotkien määrä lisääntyi, haahkat joutuivat ruokalistalle. Haahkat muuttivat myös käytöstään ja siirtyivät ulkoluodoilta sisäsaaristoon kesämökkien kalliopihoihin ihmisen suojaan.

Merikotkakanta on runsastunut niin, että merikotka on levinnyt sisämaan järville. Talvella 2012 olin järven jäällä hiihtämässä. Pilkkijöiden avantoja oli siellä täällä ja niiden vieressä pikkusinttejä, joita kalastaja ei ollut vienyt mukanaan. Yhdellä avannolla hyppeli suuri, tumma lintu, joka riiteli kaloista paljon pienempien varisten kanssa. Mietin pitkään, mikä se mahtoi olla, mutta nopeasti keksin, että ainoa vaihtoehto oli merikotka, ja samalla lintu käänsi päätä niin, että sen käyrä nokka näkyi silhuetissa pitkälle.

Meriympäristössä kotka on joutunut niin ikään vaihtamaan ravintoaan. Jo muutamia vuosia sitten raportoitiin, että se saalistaa nykyisin merimetsoja!

Yhteenvetoa puolen vuosisadan ajalta

Muutamaa lajia seuraamalla ihan tavallinen ihminen näkee muutamassa vuosikymmenessä isoja muutoksia, joka kertoo metsästyksen vaikutuksesta merimetsoon, merikotkaan ja halliin. Ympäristömyrkyt lisäsivät hallin ja merikotkan ahdinkoa. Ne olivat ihan fyysisistä syistä kuolla sukupuuttoon. Samalla kun merikotkat vähenivät, joillekin lajeille, kuten haahkalle koitti juhlat, jotka olisivat ehkä päättyneet ilman merikotkaakin haahkoja vaivaavaan virukseen, mutta runsastuvat merikotkat vielä avittivat asiaa.

Kun ympäristömyrkyjen jälkeen suurimmaksi ympäristöuhaksi Itämeressä nousee rehevöityminen, merimetsot kiiruhtavat pikaruokalaan helppoa syötävää napsimaan - ja merikotka, joka on nyt runsastunut, joutuu siirtymään uuteen ravintolähteeseen. Samalla sateet ja myrskyt ilmastonmuutoksen myötä lisääntyvät niin merellä kuin maallakin, maa kohoaa jääkauden muistona ja Itämeri hitaasti muuttuu suolattommaksi.

Maija Flinkman

